

## HARMADIK ÚT A SIKERHEZ (?): MAGYAR GAZDASÁGPOLITIKAI ESZKÖZÖK VIZSGÁLATA<sup>90</sup>

ÉKES Szeverin Kristóf, BA hallgató<sup>91</sup>

Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar

### Absztrakt

Minden országban lételemnek minősül, hogy milyen a gazdaságpolitika. Ez az a terület, amely meghatározza az ország egyensúly, vagy konjunktúrapolitikáját, a külső adósságra és az integrációs politikára jelentős hatást fejt ki, illetve a fenntartható gazdasági növekedés lehetőségét megteremti.

A tanulmány célja, hogy a gazdaságpolitikai intézkedéseit elemezze, feltárja a hiányosságokat, megoldási és stabilizációs gazdaságpolitikai javaslatokat tegyen. A kérdések, amelyekre keressük a választ, hogy milyen célokkal indultunk neki a rendszerváltás folyamatának, milyen kihívásokkal kellett szembenéznünk? Változott-e hazánk felzárkózásának feltételrendszer, mozgásteret az elmúlt két évtizedben? Éltünk-e az élénk tárulkozó lehetőségekkel? Hogyan tudtuk kezelni a kettős gyökerű válságot? Érdembeli szerkezeti átalakulást tudtunk végrehajtani, vagy csak kvázi fejlettséget reprezentáltunk? Az Európai Unió tagságunk biztosít-e számunkra jövőbeli polarizációt, vagy az elmúlt két évben tapasztalt pénzügyi válságok a magyar gazdaság csőd közeli helyzetét fogják prognosztizálni? E tudományos munka nem csak a problémákat szeretné ecsetelni, hanem megoldási javaslatokat is szeretne tenni, a felhasznált szakirodalom és a nemzetközi kitekintés eszközével, annak érdekében, hogy Magyarország gazdasági pozíciója erősödjön, és Nyugat-Európai színvonalúvá emelkedjen.

**Kulcsszavak:** gazdaságpolitika, makrogazdasági mutatók, munkahelyteremtés, jövedelempolitika, adópolitika

### Abstract

In different countries a very important part of economy is the macroeconomical policy. This field of economic determine the structural, the stability, the integration, the monetary, and the fiscal policy of the country.

The aim of this study to examine the political programmes, find the mistakes, and give some advice to stabilise the economical system. The study is search the answers of the following questions: What was the most important aims during the change of system period? Was our country convergence of conditions changed in the past two decades? How could we deal with the double-rooted crisis? Could we carried out further structural transformation or just quasi maturity is represented? Might membership of the EU provide us a future polarization or will predict bankruptcy situation?

The scientific work is not only want to describe the problems, but would like to propose solutions with device of literature and international outlooks in order to strengthen the economic positions of Hungary and increase us Western European reference of quality.

**Keywords:** economical policy, macroeconomic, jobs, income policy, tax policy

<sup>90</sup> A kutatás a TALENTUM – Hallgatói tehetséggondozás feltételrendszerének fejlesztése a Nyugat-magyarországi Egyetemen c. TÁMOP – 4.2.2. B – 10/1 – 2010 – 0018 számú projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

<sup>91</sup> ekes.szeverin@gmail.com

## 1. Bevezetés, célok

Minden országban lételemnek minősül, hogy milyen a gazdaságpolitika. Ez az a terület, amely meghatározza az ország egyensúly, vagy konjunktúrapolitikáját, a külső adósságra és az integrációs politikára jelentős hatást fejt ki, illetve a fenntartható gazdasági növekedés lehetőségét megteremti. Azonban egy ország gazdaságpolitikájának filozófiájában befolyásoló szerepet tölt be a politikai ideológiák érvényesülése, illetve a közvetlen függés, valamely nemzeti, nemzetközi, esetleg globális szervezettől. Kétség nem fér hozzá, hogy az elmúlt húsz évben, leginkább a rendszerváltás és a két gazdasági válság miatt, nehéz időszakot tudhatunk magunk mögött. 1989-1991 között nemcsak politikai ideológiaváltás történt, hanem egy piacgazdasági szemléletváltásra tett kísérlet is felfedte kilétét a gazdasági horizonton. Az országnak a parancsgazdaságból kellett átnyergelnie a kapitalista piacgazdaságra. Habár a gazdasági rendszerváltás már az 1980-as években megindult, azért az 1989-es évek körül sokak fejében felmerült a „szocialista piacgazdaságra” való áttérés. Azonban e kezdeményezés elmaradt. A piacgazdaságban, az árakat, a béreket és a kamatlábakat döntően a kereslet-kínálat viszonyai-, a parancsgazdaságban-, az állam határozza meg. Ez persze jelenti azt, hogy a parancsgazdaságban nincsenek gazdaságpolitikai intézkedések, csupán „parancshoz” kötődnek (tervutasításos gazdálkodás, 5 éves tervek). A piacgazdaságról elmondható, hogy a termelőkapacitás kihasználtsága miatt a kínálat rugalmas és alkalmazkodó a kereslet alakulásához. Leegyszerűsítve a piacgazdaság egy kereslet hajtotta gazdaság. Ezzel szemben a parancsgazdaságban a tervekhatások határozzák meg a termelést. A piacgazdasági gazdaságpolitikában a közvetett ráhatás eszközei: a monetáris és fiskális politika. E két terület szorosan összekapcsolódik, szinte elválaszthatatlanok, így le lehet szögezni, hogy a piacgazdasághoz kapcsolódó konjunktúrapolitika szinergiája, kiegyensúlyozottsága bonyolult feladat. A magyar kormányok a rendszerváltást követően négy gazdaságpolitikai eszközt alkalmaztak (jövedelempolitika, árfolyam-politika, hitelfelvételi politika, strukturális politika). Egyrészt, mert egyes elemeket a gazdaság kialakulatlansága miatt „kellett” alkalmazni; másrészt, mert különleges helyzetben szükség volt rájuk.

A tanulmány célja, hogy a gazdaságpolitikai intézkedéseit elemezze, feltárja a hiányosságokat, megoldási és stabilizációs gazdaságpolitikai javaslatokat tegyen. A kérdések, amelyekre keressük a választ, hogy milyen célokkal indultunk neki a rendszerváltás folyamatának, milyen kihívásokkal kellett szembenéznünk? Változott-e hazánk felzárkózásának feltételrendszere, mozgásteret az elmúlt két évtizedben? Éltünk-e az élénk tárulkozó lehetőségekkel? Hogyan tudtuk kezelni a kettős gyökerű válságot? Érdembeli szerkezeti átalakulást tudtunk végrehajtani, vagy csak kvázi fejlettséget reprezentáltunk? Az Európai Unió tagságunk biztosít-e számunkra jövőbeli polarizációt, vagy az elmúlt két évben tapasztalt pénzügyi válságok a magyar gazdaság csőd közeli helyzetét fogják prognosztizálni? Képes-e a magyar kormány olyan fiskális és monetáris biztonságot megteremteni és stabilizálni a társadalom anyagi helyzetét? Lehetséges-e olyan adópolitikát kialakítani, amely a jelenlegi egyszeri beszéd helyett a reális bevételeket teremti meg a költségvetésnek és előíránnyozza a költségvetési deficit csökkenését?

A téma nagyon tág, számos kapcsolódási pont van a kérdések között és nehezen meghatározható az egyes témák közti függőségi viszony. A tanulmány éppen ezekre a problémákra keresi a választ, olyan kiegyensúlyozott gazdaságpolitikára szeretné felhívni az olvasó figyelmét, amely képes a „fenntartható gazdasági növekedés” megteremtésére, az emberek jólétének növekedésére és a magyar gazdaság növekedési pályára állítására.

## 2. Az elmúlt húsz év makrogazdasági áttekintése

Magyarország gazdaságpolitikai történelmét a rendszerváltástól napjainkig hat szakaszra oszthatjuk fel. A makrogazdasági események és a folyamatok gyökerei mélyek, tartós determináló hatásuk volt egy olyan országban, amely a piacgazdaság, a kapitalizmus irányába lett elkötelezett, így egy más jellegű pályára csak fokozatosan lehetett volna ráállni (Ecostat, 2011).

Az 1973-as első súlyos energiaválság a magyar gazdaságot is keményen érintette. A gazdaságpolitika azt feltételezte, hogy mindez a határon megállítható és úgy ítélték meg, hogy a korábbi évek trendjéhez hasonlóan az 5-6%-os gazdasági növekedés fenntartható. Az 1976-ban induló 5 éves terv szintén a gazdasági növekedés prioritását irányozta elő a beruházások és a fogyasztás színvonalának emelése által. A növekedés finanszírozásához a hitelek felvétele sem maradhatott el. Érdekes megemlíteni, hogy nemzetközi kitekintésben nemcsak a környező országok, hanem az akkori nagyhatalmak (USA, Egyesült Királyság) mind a növekedés beáldozása mellett döntöttek, annak érdekében, hogy az elavult és fölös kapacitások leépítésével hajtsák végre a szerkezetátalakítást. Ebben a helyzetben érte a magyar gazdaságot a második energiaválság, amely az importfüggőség okozta alapanyaghiány következtében alakult ki. Megkezdődött a svájci frank erősödése a többi valutával szemben, amely komoly problémákat okozott, mert az induló alacsony kamatok miatt már ekkor is az eladósodás meghatározó valutája volt. Így az 1979-es évektől kezdve a gazdaságpolitika fő prioritása a külső adósságállomány csökkentése, valamint a teljes fizetéseképtelenség elkerülése volt (Ecostat, 2011; Ligeti-Ligeti, 2009).

„A rendszerváltáshoz a magyar gazdaság az 1988. évi GDP csökkenéssel (-0,2%), a fogyasztás első ízben történő visszafogásával (-3,9%), csökkenő felhalmozással (-0,8%), az 1989. évi zéró növekedéssel és összességében 20 Mrd dollár feletti bruttó adósságállománnyal érkezett meg” (Ecostat, 2011; p. 71).

### *Átmenet a piacgazdaságba (1990-1995)*

Az 1990-es évek elsődleges célkitűzése a gazdasági modellváltás volt, mivel a fellazult tervgazdasági rendszer és a szocializmus dogmatikus hagyatékával való szakítás egy új piacgazdasági modell után kiáltott. Maga a váltás nem volt koncepcionálisan megalapozott, mivel nagyon rövid idő alatt kellett olyan reálisan megvalósítható rendszert kialakítani, mely a nyugati normáknak és piacgazdaságnak megfelelő volt. Ahogy Mainvaud (1978) fogalma, egy elnyomott inflációs hiánygazdasági pozícióból, ahol az eladók piaca volt meghatározó, el kellett indulni a vevők piacának irányába (Ecostat, 2011). A bürokratikus koordinációból a piaci koordinációra való váltás azért sem volt könnyű, – ahogy Nagy (2004) írja – mert az átállást olyanok irányították (IMF), akik nem ismerték a parancsgazdaságot és olyanok hajtották végre, akik nem ismerték a piacgazdaságot. Ez a sajátos közeg és a gazdasági rendszerváltás intézményi reformok végrehajtását igényelte, amely oda vezetett, hogy nagymértékű tulajdoni reformot hajtott végre az ország (privatizáció). A gazdaság részterületeinek nagy részében a privatizációs tevékenység olyan jelentős volt, hogy egyes szektorokból az állam teljes egészében kivonta önmagát. Példának okáért itt meg kell említeni, hogy a mezőgazdaság és a szövetkezeti rendszer teljes megbomlása szintén olyan privatizációs hajlandóság eredményezett, amelyet maga a Nyugat sem javasolt országunknak. P. Otzen (1990) a KSZE Termelési Rendszer Együttműködési lapjában úgy fogalmaz: „a magyar mezőgazdaságot nagyon nagyra értékelik egész Európában, sőt az egész világon. Kerüljék el azokat a hibákat, amiket mi Nyugaton sok éven keresztül elkövettünk, mert éppen ezekben rejtőzik Magyarország ereje és versenyképessége.” (Gazdag, 2009). Ezt persze nem sikerült a magyar gazdaságpolitikának megtartani, mégpedig a korábbi dogmatikus rendszer

miatt elszenvedett tapasztalatok okán. Úgy gondolták, hogy sokkal eredményesebb lehet Magyarország, ha mindent, ami a szocializmusban az államszervezet része volt, azt a piaczgazdaságból teljesen száműzik. Maga a szerkezetváltás tehát több dimenzió keresztl érvényesült. Egyrészt a leépült ipari területek, vállalatok helyén olyan depressziós környezet alakult ki, amelyben már hivatalosan is jelen volt a munkanélküliség, másrészt a magánvállalkozás elfogadott kategóriába került. A legnagyobb hátránya az egész rendszerváltás folyamatának a korábbi létbiztonság teljes megbomlása és a társadalmi feszültségek kiéleződése volt.

Az első gazdasági program az ún. Kupa program volt, amely egyrészt tisztán megfogalmazta a gazdaságpolitikai intézkedések fontosságát, másrészt pedig felvázolt a makrogazdasági egyensúlyi és növekedési pályát. „Várható volt, hogy a jelentős piacvesztés, a szerkezet-átalakítás, a piaci árak kialakulásához vezető magas inflációs ráta, a tulajdoni váltás, s ezzel együtt járó beruházás csökkenés jelentős mértékű növekedési veszteséggel fog jární. A visszaesés a várakozásoknál is erőteljesebb volt.

Kornai (1993) vizsgálata szerint a Jánossy által előre jelzett „helyreállítási periódus” által a transzformációs visszaesés mélyebb volt, mint a harmincas évek gazdasági depressziós, recessziós időszaka, ugyanis akkor az összes termelés 7%-al csökkent, Magyarországon 1990-1992 között ez az érték meghaladta a 19%-ot. Ha csak az ipar vonatkozásában mérjük a recessziót, akkor háromszoros visszaesés produkáltunk (12%-ról 36%-ra). Ezek az adatok azért is elszomorítóak, mivel országunkban az ipari termelés a rendszerváltás előtt nagy becsben tartott ágazat volt.

Az 1993-as év nagy változást hozott, a GDP állománya belföldi felhasználás területén 10%-os növekedésnek indult, az állóeszköz felhalmozás és az egyéni fogyasztás 2%-al növekedett, valamint az összes közösségi fogyasztás 27%-ot meghaladó mértékben változott. Az export-import olló több mint 30 százalékpontos mértékben kinyílt, ez már csak azért is problémát jelentett, mert Magyarország importfüggősége nagyon magas, gazdasági növekedés tekintetében pedig az exportorientált szemléletet részesíti előnyben. A folyó fizetési mérleg ennek következtében 3,4 Mrd dollár körüli hiányt produkált, kisebb pozitív egyenleget követően. Az 1994-es év a korábbi extrém körülményekhez képest arányaiban csak korrekciós jellegű változásokat hozott, a GDP 3%-al növekedett, az export 13,7%-on, az import pedig 8,8%-on volt, a finanszírozási feltételek nagyban nem változtak, a folyó fizetési mérleg további deficitet mutatott és elérte a 4 Mrd dolláros értéket. A bruttó államadósság az 1990-es évekhez viszonyítva közel 35%-al emelkedett és meghaladta a 90%-ot. Az infláció a rendszerváltás kezdetéhez viszonyítva (28,9%) 10%-kal emelkedett, majd tartósan 20% felett maradt. A munkanélküliség 1991-ben 8,5% körül mozgott, amely fokozatosan növekedett és 10-12% között „stabilizálódott” (KSH Stadat, MNSz, 2009; Ecostat, 2011).

Összegzésként elmondható, hogy a gazdaságpolitika a kedvezőtlen változásokat a kereslet előrefutásának tudta be, amely véleményük szerint a korábbi monetarista filozófia eredménye volt, úgymond egyfajta „modernizációs veszteségnek” könyvelték el. Gazdag (2009, p. 21.) ezzel szemben úgy fogalmaz, hogy „a rendszerváltás gondolatának és végbemenetelének okai sokrétűek. Alapvetően azonban az emberi tényezőre vezethetők vissza, arra, hogy a rendszerváltás bonyolult politikai, gazdasági, hatalmi mozgásainak szövevényében nem egy pozitív szelekciós tényező jutott érvényre, hanem egy kontraszelekciós hatás érvényesült, amely a hangerőt, a puffogó nagyotmondást, a sztárallűröket jutalmazta a felelős gondolkozás és a politikai bölcsesség helyett.”

#### *Stabilizáció és fellendülés (1995-2001)*

Az 1990-1994-es időszak végére előállt kritikus egyensúlyi helyzetet a gazdasági vezetés némi naivitással, azzal próbálta magyarázni, hogy ez egyfajta természetes

„modernizációs veszteség”, ami elkerülhetetlen volt a gazdasági átalakulás e szakaszában” (Nyers, (2010) 74.p.). A magyar kormány azonban maga sem hitte el, amit mond és 1995. március 12-én a központi bankkal közös megegyezés alapján egy szigorú stabilizációs csomagot fogadott el. Ennek a csomagnak a váza a külső és belső adósságválság elhárításra, a folyó fizetési mérleg és a költségvetés súlyos egyensúlyzavarának kiküszöbölésére irányult. Mindezt a romló nemzetközi megítélés is szükségessé tette, mert ezekben az időkben (ahogy sajnos ma is) Magyarország a külföldi forrásokra igen csak rá volt utalva. A stabilizációs program legfontosabb lépései (Ecostat, 2011):

- Azonnali forintleértékelés. Ez javította a külső versenyképességet, az árfolyamok meghatározó szerepéből adódóan az import drágább lett, ezáltal javult folyó fizetési mérleg egyenlege.
- Csúszó leértékelés bevezetése. Nagyban hozzájárult az árfolyam-politika kiszámíthatóbbá tételéhez.
- Importilleték (vámptélek) bevezetése. Egyszerre javította mindkét egyensúlyi mutatót, hiszen nemcsak az importot csökkentette annak további drágításával, hanem közvetlen költségvetési bevételt is jelentett.
- A nyugdíjak és a közalkalmazotti béremelés mérséklése. Az inflációtól mintegy 10 százalékponttal elmaradó illetménynövelések alapozták meg az egész gazdaságra kiterjedő mintegy 10 százalékos reálbér-csökkenést. Ezzel kellett kompenzálni a GDP visszaesésének mértékét.

A program segítségével lényegesen csökkent a kereskedelmi mérleg hiánya és a költségvetés egyenlege pozitívvá vált. Szerencsére sikerült elkerülni a program végrehajtásához kapcsolt negatív prognózisokat: a munkanélküliség növekedését és a súlyos visszaesést. Viszont a társadalomnak azért nagy árat kellett fizetni az intézkedések nyomán: az életszínvonal erőteljesen csökkent, a reálbérek csökkentek, az infláció gyorsult, jövedelemátcsoportosítás történt. Habár a fiskális kiigazításnak köszönhetően kis mértékben csökkent az adósságráta értéke, mégsem mondhatjuk, hogy a gazdaságpolitika sikeressége játszott szerepet a 20 százalékpontos mérséklődésben, hanem sokkal inkább az energetikai ipar területén végrehajtott privatizáció.

Az 1998-as választásokhoz közeledve a gazdasági mutatók romlani kezdtek. Az államháztartás hiánya 6,8%-ra majd később 8%-ra ugrott. A költségvetés kamatkiadásai a GDP 10%-án tetőztek, az inflációs várakozások nem csökkentek, a teljesítményektől elszakadó reálbérek emelkedtek és a külső/belső egyensúly megbomlásnak indult. Habár az alacsony hatósági árakkal próbálták stabilizálni a helyzetet, a nagy áttörést a Magyar Nemzeti Bank monetáris politikája, a szűk árfolyamsáv eltörlése hozta. 2001-ig fenntartható volt a növekedési pálya, azonban ez megtörni látszott, a szakirodalom szerint a minimálbérek növekedése okán. Viszont mivel Magyarországon nincs bérinfláció (Gazdag, 2009; Csath, 2011), ezért sokkal inkább a nemzetközi helyzethez való pontatlan alkalmazkodás eredményezhette az államháztartási hiány mérsékelt emelkedését. Továbbá a költségvetésben okozott hiány növekedése a külföldi hitelkamatok emelkedésének, az árfolyamkockázatok felértékelődésének következményeként, illetve a forintleértékelés kellemetlen hatásaként (a jegybank 6 százalékponttal emelte a kamatlábat, amely 840 Mrd forinttal rontotta a költségvetést) értelmezhető. Az államadósság mértéke ekkor volt a minimumon (52%), a folyó fizetési mérleg deficitje pedig 6-8%-on stabilizálódott, amely nagyrészt a külföldi tőke beáramlásának volt köszönhető (KSH Stadat; MNSz, 2009), Ecostat, 2011; Gazdag, 2009).

Összegzőként elmondható, hogy a magyar gazdaság a kezdeti nehézségeket követően elkötelezetté vált a stabilizáció irányába, amelynek áldozatait a lakosság életszínvonalának csökkenésében vélhetjük felfedezni. A gazdasági helyzet, a makrogazdasági mutatók kedvező

alakulása feltételezte a további növekedést, amelynek a későbbi években a nemzetközi bizonytalanság és a gazdaságpolitikai úttévesztés szabott gátat.

#### *Makrogazdasági egyensúly megbomlása (2001-2006)*

A kormányváltást követően elsősorban a jóléti intézkedések dominanciája volt megfigyelhető. Az állami költségvetés hosszú távú elkötelezettsége az 50%-os közalkalmazotti béremelés, nyugdíjmelés és a családi támogatások emelésében teljesedett ki. Számos téveszmével szemben ki lehet jelenteni, hogy a béremelések pozitív hatásúak lehettek volna, ha a reformcsomaggal összehangoltan érvényesítik. Tehát a fiskális szigorítás helyett az államháztartás kiadásai növekedtek, a deficit 6,4%-ról 9,4%-re változott, amely az 52%-on tetőzött kiadási növekmények miatt alakult ki. Viszont a kiadási többlet nem csak a bérkompenzációból vezethető le. A magyar nemzeti bank ekkor monetáris politikai eszközként forintleértékelést hajtott végre, amely beindította az inflációs spirált. Gazdag (2009, p. 51.) véleményével egyetértve, azt mondhatjuk, hogy „a forint gyengülése, az infláció felpörgése, az ebből következő jegybanki kamatemelés tovább rontotta a helyzetet.” A szakirodalom úgy értékelte, hogy a gazdasági növekedés 4%-os szinten tartása elfogadható, keletkezéséről illetően a külső konjunktúra és a költségvetési eladósodás hozadékaént tekinthető. Ez a gazdasági növekedés alacsony bázisa miatt kb. az ausztriai 1%-osnak felelt meg. A lakosság fogyasztási növekedési üteme jelentősen csökkent, a nettó export pozitívvá vált, az export-import olló, kedvező irányba mozdult el. A belföldi felhasználást illetően 1,7%-ra növekedett a trend. A folyó fizetési mérleg -7,5%-os szintre süllyedt, az államadósság pedig a GDP százalékában 65,6%-ra változott. A legfontosabb tényező azonban az volt, hogy a globális pénzügyi piacok korlátlan mértékű finanszírozást biztosítottak a magyar gazdaságnak, amely a magas hozamú állampapírok miatt korábban is jelentős volt. Az imént felvázolt tényezőkből következik, hogy a gazdaságnak nem volt szüksége fiskális restrikcióna, 2004-2006 között spontán módon, tudatos stratégia hiányában állt helyre.

**1. táblázat: A makrogazdasági mutatók alakulása 2001-2006 között**

|                                     | 2001   | 2002   | 2003   | 2004   | 2005   | 2006   |
|-------------------------------------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|
| <b>GDP növekedés (%)</b>            | 3,71   | 4,51   | 3,85   | 4,8    | 3,96   | 3,9    |
| <b>GNI növekedés (%)</b>            | 3,58   | 5,28   | 4,47   | 4,14   | 3,83   | 3,97   |
| <b>Állóeszköz állomány (mrd Ft)</b> | 119776 | 126141 | 134043 | 141774 | 149432 | 162689 |
| <b>Államadósság arány (%)</b>       | 52,7   | 55,9   | 58,6   | 59,4   | 61,7   | 65,9   |
| <b>Munkanélküliség (%)</b>          | 5,7    | 5,8    | 5,9    | 6,1    | 7,2    | 7,5    |
| <b>Export (millió euró)</b>         | 33983  | 36503  | 38096  | 44671  | 50588  | 59936  |
| <b>Import (millió euró)</b>         | 37535  | 39927  | 42263  | 48668  | 53494  | 62331  |
| <b>Hosszú távú kamatszint (%)</b>   | 7,95   | 7,09   | 6,82   | 8,19   | 6,60   | 7,12   |

Forrás: Global Competitiveness Report 2001-2006, Magyarország Nemzeti Számlái 2001-2006, KSH Stadat 2001-2006, saját szerkesztés

Érdemes megemlíteni, hogy a 2004-es csatlakozás sajnos nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A növekedési többlet előrejelzések nem érvényesültek, régiós és hazai viszonylatban romlott a versenyképesség. Az EU-s támogatások nagy hányadát a kis- és középvállalkozások fejlesztésre fordították, azonban a támogatások ellenére sem tudtak a korábbi viszonyokhoz képest jobban teljesíteni. A célkitűzések legfontosabb elemét ezzel a kedvezőtlen helyzettel nem sikerült teljesíteni, a munkanélküliséget a stagnálás állapotából nem lehetett kilendíteni, sőt e tekintetben az EU átlagához képest még rosszabb mutatószámokat produkált az ország. A kis- és középvállalkozások szerepvállalásához fűzött reményeket a 90-es évek privatizációjából, a mezőgazdaság leépítéséből és a hazai termelők,

multik által történő háttérbe szorításából adódóan nem lehetett realizálni (KSH Stadat; MNSz, 2009; Ecostat, 2011; Nagy, 1999; 2004).

Összességében levonható az a következtetés, hogy a magyar gazdaság duális (versenyképes exportra termelő multinacionális vállalatok, hazai piacra termelő gyengébb versenyképességű közepes vállalatok) jellegéből adódó problémák sokkal súlyosabbak voltak, mint a kiegyenlítődésben lévő makrogazdasági egyensúlyzavar. Ezt igazolja a GDP és GNI hosszú távú különböző irányú mozgása. A bruttó nemzeti jövedelem lényegében az 1989-1990-es évektől kezdve lassabban növekedett, mint a bruttó hazai termék. A kezdeti természetes helyzettől eltérően a kiegyenlítődésnek meg kellett volna történnie és nem csak az 1999-2003-as időszakban, hanem a „helyreállítási periódust” követően folyamatosan. Így egyre több irányból és egyre intenzívebb jelek utaltak arra, hogy szükséges a makrogazdasági szerkezetátalakítás.

#### *Egyensúlyjavító intézkedések (2006-2008)*

A korábbi évek tapasztalatai követve a kormány 2006-ban fiskális konszolidációra szánta el magát. Ez már csak azért sem volt előnyös, mivel nem volt külső egyensúlybeli probléma, a gazdaság helyreállásaként és az EU csatlakozás eredményeként a külkereskedelmi és fizetési mérleg egyenlege folyamatosan javuló tendenciát mutatott. Az ország nem küszködött fizetésképtelenségi problémákkal még akkor sem, ha az államadósság meghaladta a 65%-ot. Ennek oka, hogy az adósság nagy része forintban és nem külföldi devizában állt fenn (Államadósság=90% forint+10% deviza). A helyzet sajátosságához sajátos intézkedések dukáltak, melyek elsősorban adó- és járulékemelést, a költségvetési kiadások leszállását foglalta magába. A 2007-es évben már a lakosság egyértelműen érezhette a saját bőrén, hogy az adó emelések eddig sem kis értéke, még több összeget vont el a fizetésből és bérből élőkől. Az intézkedések sorozata a háztartások jövedelmi pozícióját és a reálkeresetet kb. 5%-os csökkentette. Az adó- és járulékbévételek növekedésével párhuzamosan az államháztartási kiadások 52%-ról 49%-ra csökkentek, az államháztartás hiánya fokozatosan javult és a kezdeti 9,4%-ról 2008-ra 3,8%-ra csökkent.

**2. táblázat: A makrogazdasági mutatók alakulása 2006-2008 között**

|                                     | 2006   | 2007   | 2008   |
|-------------------------------------|--------|--------|--------|
| <b>GDP növekedés (%)</b>            | 3,9    | 0,11   | 0,89   |
| <b>GNI növekedés (%)</b>            | 3,97   | -1,56  | 1,56   |
| <b>Állóeszköz állomány (Mrd Ft)</b> | 162689 | 174471 | 186860 |
| <b>Államadósság arány (%)</b>       | 65,9   | 67,0   | 73,0   |
| <b>Munkanélküliség (%)</b>          | 7,5    | 7,4    | 7,8    |
| <b>Export (millió euró)</b>         | 59936  | 69610  | 73772  |
| <b>Import (millió euró)</b>         | 62331  | 69730  | 74069  |
| <b>Hosszú távú kamatszint (%)</b>   | 7,12   | 6,74   | 8,24   |

Forrás: Global Competitiveness Report 2006-2008, Magyarország Nemzeti Számlái 2006-2008, KSH Stadat 2006-2008, saját szerkesztés

Összességében az államháztartási kiadások GDP-hez viszonyított aránya 2006-2008 között 52%-ról 49,2%-ra csökkent. A gondolatmenetet tovább folytatva, az intézkedéscsomag a GDP 5%-ra csökkentette az államháztartás ESA elszámolású hiányát, amely folyamatos javuló tendenciát prognosztizált. Az államadósság növekedése szintén lassult, azonban a 2008-as évben bekövetkezett globális gazdasági válság, az ingatlanbuborék kipukkanásának

eredményeként az államadósság a kamatráták tartós emelkedése okán a GDP 72,9%-ra emelkedett. Habár a kormány a kiadáscsökkentés mellett tette le a voksát, mégis a kormány általi beruházások mértékének emelkedése okán ez nem valósult meg. (KSH Stadat; MNSz, 2009; Ecostat, 2011; Nagy, 1999; 2004).

Összegzőként elmondható, hogy az ország nem tudta kihasználni a válság időszaka előtti lehetőségeket. A gazdasági növekedés éppen elérte a 2%-os értéket, az elemzők azt feltételezték, hogy megindult Magyarország a fenntartható növekedés útján. A korábbi két év reálgazdasági sokkját megtette a gazdasági recesszió berobbant az országba, a felzárkózási lehetőségek semmivé foszlottak.

#### *Válságkezelés (2008-2010)*

A magyar gazdaság kezdte kiheverni a két évvel korábban megkezdett reálkiigazítások sokkját, visszatért a fenntartható növekedés útjára. Azonban 2008 végén a globális pénzügyi válság és a Lehmann Brothers csődje, valamint az izlandi gazdasági problémák tetőzésével a magyar pénzügyi rendszer fájdalmas hónapokat élt át. A válság a pénz- és tőkepiac minden szegmensét érintette, a forintárfolyam (21%-os) zuhanórepülésbe kezdett, a hitelminősítők folyamatosan rontottak Magyarország besorolásán. Mosolygó (2008) úgy fogalmaz, hogy azok az „eredendő bűnök”, amelyeket a gazdaság szereplői elkövettek, úgy növelték az ország sebezhetőségét, hogy közben hosszú időn keresztül megteremtették a finanszírozhatóságát.

Expanzív és adóssággeneráló fiskális politika: A válságjelek az állam finanszírozásánál az alacsony devizataralékok miatt a forint adósságállományában mutatkoztak. A külföldiek a forint állampapírok 30%-át birtokolták 2008-ban, ezeknél a kockázatvállalási hajlandóság csökkenése és a likviditási feszültségek erősödése eladáshoz vezetett. Tovább rontotta a helyzetet, hogy a külföldi kereslet eltűnésén túl a magánnyugdíj pénztárak portfóliószabályozásának változása az állampapírok diszpreferálása irányába hajtotta az érintett intézményeket. Ekkor az MNB úgy döntött, hogy beszáll az állampapírok másodpiacába. Fontos említeni, hogy a szakirodalom szerint az állam belföldi devizában nem lehet fizetőképtelen, amennyiben a jegybank a szükséges forrást biztosítja.

Elégtelen devizataralékok: Az előbbi problémából adódóan lyukadhatunk ki oda, hogy nem volt elegendő a devizataralék az országban. A befektetők és a hitelminősítők részéről az egyik legfőbb sebezhetőségi szempont a rövid lejáratú adósság devizafedezetének kérdése. Amikor 2008 végén a globális pénzügyi válság elérte a fejlődő piacokat, akkor a hazai devizataralék szint már nem volt elegendő az ország rövid lejáratú adósságának fedezésére.

Banki devizahitelezés külső, rövid forrásokból: A bankok a devizahitelezés felfutásával tartották fenn a banki növekedést az elmúlt években, és ez oda vezetett, hogy a tevékenységből származó kockázatokat sikerült lefedniük és a lakosságot tették a kockázatviselő szerepkörbe. Az árfolyamok hirtelen leértékelődése azt eredményezte, hogy a ügyfélhitelek tömegesen bedőltek, amely a banki portfólió értékvesztéséhez és tőkevesztéséhez vezetett.

A magánszektor adósságállománya növekedésnek indult, az eladósodás mértéke az inflációhoz hasonlóan spirálgörbén mozgott, így a pénzügyi vezetés kénytelen volt az IMF és az EU hitelcsomag mellett dönteni. A hitelek elnyerésének kritériumai között szerepelt mindaz az életszínvonal növelését előirányzó lépések visszavonása (13. havi nyugdíj megvonása, a közalkalmazotti juttatások teljes megvonása, a bérek befagyasztása), amely a korábbi helyzet megteremtéséhez szükséges volt. A nyugdíjak emelési szintjének megváltoztatásával, a reálértékek megőrzésével, az inflációs hatás bekalkulálásával próbálta meg az éppen aktuális kormány növelni a költségvetés bevételeit. Hasonló helyzetbe kerültek

a közalkalmazotti bérekre irányzott intézkedések, viszont a befagyasztás következtében a költségvetés bevételei tényleg pozitív irányba mozdultak volna el, de az adó- és járulékbévételek automatikusan csökkentek. Az intézkedések eredményeként a reálbérek közel 9%-os mértékben csökkentek, a fogyasztói árak pedig növekedtek. A közalkalmazottak esetében a csökkenés mértéke a 11%-ot is megütötte. A hatás nem maradt el, az elvándorlás mértéke megnövekedett és a munkaerő állománya a korábbi szintekhez mérten még inkább alulfizetetté vált. A humán tőke tehát sokkal nagyobb válságba került, mint maga a magyar gazdaság. Az adórendszer átalakítása elsősorban az államháztartás problémáinak finanszírozása és a versenyképesség növelése érdekében végrehajtott intézkedéseket sürgetett. A munkaerő költségeinek csökkentése megtörtént, de egyből kompenzálni kellett egyéb fogyasztási érdekeltsgű adók megemelésével. Így az összes adóbevétel nem csökkent. A magyar gazdaság az intézkedések következtében megőrizte a fizetőképességét, az államháztartási hiány mértéke, bár drasztikusan növekedett, a visszaeső exporthoz az import szinte azonos mértékben viszonyult. De ahogy már korábban említésre került, mindezt a lakosságnak kellett a vállán hordani, a fogyasztás visszaesett (KSH Stadat; MNSz, 2009; Ecostat, 2011; Nagy, 1999; 2004).

A Bajnai-kormány intézkedéscsomagja<sup>92</sup> nagy hatással volt a magyar gazdaságra. Az ország lakosságának be kellett vállalnia egy igen jelentős csomagot azonban a jövőkép látható volt a társadalom minden tagjának. A csomag lépései és azok hatásai a következők voltak:

#### **Válságkezelés:**

- A forint árfolyamának stabilizálása (A magyar lakosságban 1,7 millió ember szenvedett a devizahitelek nyomta súlytól, amely megkívánta az intézkedéscsomag mihamarabbi megvalósítását).
- 100.000 új munkahely (30 milliárd forintos munkahelyteremtő csomag bevezetésével ennyi ember számára sikerült olyan elfogadható munkalehetőséget teremteni, amely megélhetést biztosított a családok számára)
- Áfa csökkentés (Az alapvető élelmiszerek áfájának 18%-ra való lecsökkentése, nem direkt módon, de biztosította a fogyasztók számára, hogy a meglévő alacsony fizetésükből az áfa csökkentés eredményeként többet tudjanak vásárolni)
- Távhő árának csökkentése (2 millió ember számára nyújtott segítséget a távhő szolgáltatás költségeinek csökkentése)

#### **Egyensúly-teremtés:**

A költségvetés egyensúlyát helyreállítandó mintegy 1200 milliárd forintos megtakarítási csomag megvalósításával az ország az elmúlt évtizedek legnagyobb kiigazítását produkálta az egész világon. Az államadósság 2010 második felétől csökkenő pályára állt. Magyarország államadóssága a GDP arányában 2010-ben is kisebb, mint az euro zóna átlaga. Az államháztartási hiányt 3,8 százalék alatt tartotta Magyarország, megteremtve ezzel az Európai Unió egyik legfegyelmesebb gazdálkodását, amelynek a következménye az lett, hogy Magyarország az Unió 5. legalacsonyabb költségvetési hiányát teremtette meg ebben az évben.

#### **Bizalom újjáépítése:**

„A bizalom olyan, mint a levegő, ha megvan, fel sem tűnik, ha meg elfogy, fuldokolni kezdünk.” (Bajnai, 2010; pp. 3-5). Magyarország ebben a bizalomhiányban szenvedett a 2010-es évben, amelynek helyreállításához konzekvens magatartásra, hitelességre volt szükség. A kormányzás alatt a magyarországi bizalom a külföldi befektetők szemében ismételen növekedett. Az akkori gazdasági körülmények között a jegybanki alapkamat a

<sup>92</sup> Magyarország állva maradt, kezeltük a válságot, megvédtük polgárainkat és utat nyitottunk a fellendüléshez. (Bajnai, 2010)

legalacsonyabb szintjét érte el (az elmúlt 20 évben), és példa értékű lehetett az ország teljesítménye akár Amerikában, akár a görög válság kapcsán. Mindehhez hozzájárult továbbá, hogy a válságkezelés prioritást élvezett, és ezzel előnyt a gyarapodás elérésének irányába.

#### Növekedés beindítása:

A növekedés két síkjának kell érvényesülni, egyrészt az adósságállomány probléma átlépése, másrészt az európai színvonalhoz való felnövése. 2010-ben a korábbi években halogatott intézkedések sikeres megvalósítása oda vezetett, hogy megteremtette a lehetőséget az ország számára a gazdasági növekedés irányultságának érvényesítéséhez. „A nyugdíjrendszer átalakítása nem csak, hogy évtizedekre stabilizálta a jelen és jövő nyugdíjasainak járandóságát, de értékes munkaerőt tart bent a munka világában, a szociális rendszer átalakítása sokakat ösztönöz majd segély helyett munkára.

Az adórendszer átalakítása pedig egyszerre ösztönzi a 3 munkavállalást, és a többletmunkát, hiszen most februárban már milliók érezhették, nagyobb lett a nettó fizetés a bérkimutatásokban, egy átlagos keresetű emberé majd 15 ezer forinttal. Ezzel párhuzamosan 400 milliárd forint marad a magyar vállalkozásoknál beruházásra, munkahelyteremtésre. A magyar gazdaság 2011 után 4 százalék körüli mértékben bővíthet, 4 év alatt 2000 milliárd forintnyi többletforrást kínálva közös terveinkhez.” (Bajnai, 2010 pp.8-9) Ezt az összeget, ahogy a miniszterelnök úr a későbbiekben fogalmazott, befektetni, beosztani kellene a múlt, jelen és jövő között. A múltra úgy fordíthatjuk, ha az adósságszolgálatunkat folyamatosan csökkentjük, a jelenben úgy érvényesíthetjük, hogy a közszolgáltatások minőségbeli javítására fordítjuk, a jövőben pedig úgy élvezhetjük az előnyét, ha a versenyképességünket és a fenntartható növekedést megalapozzuk. Ezek megvalósításának érdekében 2010-ben leköszönő beszédében a volt miniszterelnök az adó és járulékcsoökkentések elsődleges megvalósítása mellett volt elkötelezett és javasolta a következő gazdasági kormányzásnak.

**3. táblázat: A makrogazdasági mutatók alakulása 2008-2010 között**

|                                     | <b>2008</b> | <b>2009</b> | <b>2010</b> |
|-------------------------------------|-------------|-------------|-------------|
| <b>GDP növekedés (%)</b>            | 0,89        | -6,8        | 1,26        |
| <b>GNI növekedés (%)</b>            | 1,56        | -4,86       | 0,82        |
| <b>Inflációs ráta (%)</b>           | 6,1         | 4,2         | 4,9         |
| <b>Állóeszköz állomány (Mrd Ft)</b> | 186860      | 195239      | 202739      |
| <b>Beruházási ráta (%)</b>          | 21,7        | 20,8        | 18          |
| <b>Államadósság arány (%)</b>       | 73,0        | 79,8        | 81,4        |
| <b>Fizetési mérleg hiány</b>        | -7,3        | -0,2        | 1,1         |
| <b>Munkanélküliség (%)</b>          | 7,8         | 10,0        | 11,2        |
| <b>Export (millió euró)</b>         | 73772       | 59513       | 71990       |
| <b>Import (millió euró)</b>         | 74069       | 55750       | 66470       |
| <b>Hosszú távú kamatszint (%)</b>   | 8,24        | 9,12        | 7,28        |

Forrás: Global Competitiveness Report 2008-2010, Magyarország Nemzeti Számlái 2008-2010, KSH Stadat 2008-2010, saját szerkesztés

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a magyar gazdaság a kezdeti időkben elég jól alkalmazkodott a világgazdaság negatív viszonyaihoz. A visszaesést követően a 2009-es év gazdaságpolitikai intézkedéseinek hatására a helyzet stabilizálódott.

*Jelenkori magyar gazdaság (2010-2014?)*

A stabilizációt és a Bajnai-kormány a következő évekre vonatkozó útmutatásait követően a 2010-es évben a kormányváltás kétharmados többséget eredményezett, amelyet kihasználva elsődleges cél volt egy új magyar alkotmányos rend megalkotása. Ha egyetlen mondatban kellene összefoglalni az elmúlt két év gazdaságpolitikáját, akkor azt mondhatnánk, hogy volt egy médiatörvénytől hangos európai soros elnökség, egy irreális munkahely teremtési ígéret, egy fiskális restrikcióna irányuló gazdasági intézkedéscsomag, sokszor kivetett több tucatnyi adó, folyamatos konszolidációs kiigazító csomag (hivatkozás), amely a költségvetési lyukak betömésére hivatott és a szolidaritás, a demokrácia teljes hiányában szenvedő politikai intézkedés. Ezt egy kifejezéssel a II. Orbán-kormány az „un ortodox gazdaságpolitikának” nevezte.

### **Megszorító csomagok:**

Széll Kálmán terv 1.0-ban indult el a megszorítási csomag. A munkanélküli ellátások csökkenésének szigorítása, az ellátási segély 90 napra történő lerövidítése, mind a munkahelyteremtés első fázisaként értelmezhető. A beígért egymillió munkahely a munkahelyvédelmi program elindításával vette kezdetét. A bértámogatások igényelhetők lettek, a megélhetési minimum pedig a bruttó 47. 500 Ft lett. Az egykulcsos SZJA (16%) az egyenlő adóztatást hivatott megteremteni, mindössze 500 Mrd Ft-os költségvetési kiesés mellett. A kiesett összeget pedig a családi adókedvezmények megnyirbálásával, a jövedéki adó megemelésével, az adójóváírás kivezetésével, a szuperbruttósítás részbeni megszüntetésével tervezte a kabinet valamilyen formában beszédni. A tankötelezettség lecsökkentésével (16 év) egy eredményt ér el a mindenkor kormányzás, hogy a munkaerő kínálat növekedett, de a munkaerő kereslet ezt nem tudta követni. A munkanélküliségi ráta 10 % felé emelkedett. A több mint 300 Mrd Ft-os munkahelyvédelmi akcióterv lényege abban rejlett, hogy a 25 év alattiak, az 55 év feletti és a szakképzetlenek munkáltatói járulékát lefelezték és a járulék elengedésével segítik a tartósan munkanélkülieket. A kismamák esetében a gyás és gyedről való visszatérés esetén pedig az első két évben a járulékokat nem kell fizetni, míg a harmadik évtől annak 50%-át kell csak teljesíteni. Ennek a következményét a GKI úgy foglalta össze, hogy a TB járulékkezdvezmény következtében 200-210 Mrd Ft-tal mérsékelhetőek lehetnek a munkáltatók terhei. Ha növekszik a kedvezményezett munkáltatók száma, akkor a nyereség vele arányosan növekszik. Vértés András (2012) szerint a csomag ellenére a helyzet változatlan marad, az olcsón foglalkoztatott munkáltatók mellé nem vesznek fel másokat, mert a termelési igény nem teszi lehetővé azok foglalkoztatását. Ezzel teljesen egyetért Szentkirályi-Molnár (2012) is, mivel a járulékcsoökkentés valóban üdvös dolog, ám csak akkor, ha van gazdasági növekedés. Különben a cégek inkább elteszik a kedvezményt, de nem vesznek fel több embert, mert egyszerűen nincs rá szükség.

Széll Kálmán terv 2.0-ban öt új adót vezetett be a kormány. Bevezetési javaslatként mutatták be a sárgacsekk adót, a telefon és az SMS adót, az energiacégek jövedelemadókat duplájára emelték, 10-30%-al növelték a biztosítási adót és végül a mezőgazdasági termékekre vonatkozó terheket is megemelték. De azért egy lépés mégiscsak talán pozitívnak mondható, hiszen a 98%-os különadó megszüntetése végett legalább a kormányzati végkielégítések nem számítanak pofátlannak. Mivel a döntések következménye, nem hozta meg a várt reményeket és a 2,43%-os költségvetési hiányt csak a nyugdíjpénztári vagyok államosításával lehetett realizálni, így a minisztérium újabb lehetőségek irányába kezdett elkötelezetté válni. Az öt kulcsos adóztatás ötletét az Európai Unió szabályozása akadályozta meg, azonban a tranzakciós adó bevezetése átmént a nemzetközi szervezetek véleményezési rostáján. Orbán Viktor pedig az újabb adók bevezetését a következő kijelentésével magyarázta. „A társadalmi igazságosságot akkor kell számon kérni, amikor az emberek elköltik a jövedelmüket.” (Ténytár, 2012). Az intézkedéseknek szinte csak negatív következményei csapódtak le a gazdaságban. Az adósságszolgálat kamatai nőttek, a jegybank függetlensége súlyosan sérült.

A túlzott deficiteljárás alóli kikerülés és a kohéziós pénzek befagyasztásától való félelem további 155 Mrd Ft-os kiigazítást vont maga után, amely már akkor előre vetítette a további közel 600 Mrd Ft-os „intézkedés csomagot”.

Jelen gazdasági körülmények között a kormányzás az egyensúlyteremtés és a gazdasági növekedés érdekében további megszorító intézkedéseket vezetett be, amely mértéke a 2013-as költségvetési hiánycél (2,5%-ról 2,7%-ra) megemelésével a következőképpen alakult. Egyrészt egy 166 Mrd Ft-os kiadáscsökkentés segítségével, másrészt pedig egy 231 Mrd Ft-os bevétel növekedéssel.

A lépéseket illetően Kondrát (2012) azt nyilatkozta, hogy a tervezési és végrehajtási kockázatok jelentőségéből adódóan csak a csomag 50%-a tartható reálisnak. Hozzátette, hogy az intézkedéscsomag a korábbi megvalósulási tapasztalatok alapján még mindig nem elegendő a hiánycél teljesítéséhez. A kormány számításai szerint a következő összegek realizálhatók a csomag megvalósulását követően. A MKB Bank, vezető közgazdásza a következőképpen értékelte a csomagot:

1. Az Európai Unió társfinanszírozás tervezett növelése az EU-val és az IMF-el történő megállapodás függvénye. Megvalósulás tehát csak átmeneti jelleggel értelmezhető és kalkulációs tényezőként csak igen optimista szinten fogható fel.
2. A közszféra béreit illetően a nyugdíjkorhatár megemlése, a nyugdíjba vonulók pótlása és a létszámstop 20.000 fős fokozatos csökkentéssel maximum 15 Mrd Ft-os megtakarítást eredményezhet. Azonban a korábbi tapasztalatok alapján az elemző úgy gondolja, hogy 10 Mrd Ft-nál többet e területről nem lehet megtakarítani.
3. A pedagógus életpálya modell elhalasztása közel 50 Mrd Ft-ot hozhat a költségvetésnek.
4. A pénzbeli juttatások együttes összegének maximalizálása a járási és az önkormányzati rendszer átalakításával együttesen mikro szintű becslések nélkül kevésbé releváns összegeket lehet megbecsülni. A kabinet által meghatározott megtakarítási szint közel 50%-át lehet csak belőle elérni.
5. A nyugdíjjárulék plafon eltörlése olyan megváltozásokat eredményezhet a fizetési struktúrában, amely minimalizálhatja a nettó jövedelemre gyakorolt hatását. Amely következménye csak 10%-os megtakarítást eredményezhet.
6. Tranzakciós illetékből (1 ezrelékről 2, majd 3 ezrelékre való emeléséből) adódóan közel 30 Mrd Ft-ot lehet a költségvetésnek megtakarítani.
7. A pénztárgépek adóhivatallal való összekapcsolása a svéd példa szerint meghozhatja a 95 Mrd Ft-os összeget is, azonban a bolgár példából adódóan ennek csupán a fele teljesíthető 47,5 Mrd Ft. A gazdasági elemző véleménye szerint Magyarország sokkal közelebb áll a bolgár modellhez, így csupán a tervezett összeg 50%-a tartható reálisnak.

Kondrát Zsolt elemzésében kijelenti, hogy a bevezetés csupán a 2013-as év második felében alkalmazható, amely alapján 50%-os hatékonysággal fog működni a csomag. Véleménye szerint 2014-ben lesz csak érezhető költségvetési többlet az intézkedésekből. Összegzésként tehát elmondható, hogy a megtakarítási csomag a közölt összeg felét fogja csak elérni. Ezzel a GDP arányos államadósság mértéke 3,1 és 3,8% közé lesz tehető, amely mértéke nagyban függ a költségvetési feltételektől és a túlzottan optimista intézkedésektől.

Füsi (2012) a népszava online megkérdezésében hazai vezető közgazdászokat kérdezett meg a fent említett csomagok hatékonyságáról, az IMF megállapodásról és a költségvetési helyzetről. László Csaba az IMF hitelkeret tárgyalásáról úgy nyilatkozott, hogy attól, hogy leülünk egy asztalhoz tárgyalni, attól még nem biztos, hogy abból megállapodás is lesz. A közgazdász úgy értékelte a költségvetést, hogy a gazdasági növekedés alacsonyabb mértékéből adódóan a legkülönbébb kreatív adók bevezetése szükségszerű, hiszen ezek nélkül nem lenne tartható a költségvetési hiány. Oszkó Péter azt nyilatkozta, hogy a gazdaság a fogyasztás élénkítése helyett a kínálatot kellett volna támogatni. Az SZJA csökkentése a gazdagoknak pénzt adott, aminek a gazdaságra nem lett pozitív hatása, viszont teljesen

felborította a költségvetést. A hitelesség elvesztése pedig akár 100 Mrd Ft-jába is kerülhet a kormánynak. A pénzügyi szakember úgy vélekedett, hogy ha a növekedésrontó intézkedéseket hoz a kormány, akkor negatív spirál indulhat be, amely további megszorításokat eredményezhet. Véleménye szerint a pénzügyi fegyelemmel és gazdasági növekedéssel együttesen kell foglalkoztatni, valamint a gazdaságpolitikához illeszkedő adórendszert kell kialakítani. Úgy véli, hogy a Széll Kálmán terv 2.0 és az új adók ellentétesek a kívánt hatással, az adók rombolják a versenyképességet és rontják a növekedési pályát. Bajnai Gordon miniszterelnök szerint a monopolkapitalizmus fenyegeti az országot, mert a nagyszerű sikerek szemben állnak a fizetéseképtelenséggel. Úgy gondolja, hogy az IMF hitelre az elhibázott adópolitika miatt van szükség. A volt miniszterelnök szerint helyre kell állítani a független intézményi rendszert, az ország kormányozhatóságát, a külföldi bizalmat, a növekedési képességet és az IMF megállapodást, „gyökeres elemi fordulatra van szükség”. Bajnai Gordon szerint a kétharmados többség hatalmas felelősséggel jár, amelyet nem a kéthetente megváltozott jogszabályok segítségével és az alapszabályok tarthatatlanságával kellene kihasználni. A külföldi bizalom helyreállítása, a tőkevonzó és tőkemegtartó képesség növelése segítségével Magyarország hosszú távon 2%-os gazdasági növekedésre lenne képes. „A jelenlegi, páratlan felhalmozással rendelkező ország szembefordult az elemi közgazdasági szabályokkal és súlyos károkat okozott a gazdaságnak.” (Népszava online, 2012). Végül Bod Péter Ákos úgy vélekedik a kialakult helyzetről, hogy „a gazdasági aktivitás le van fojtva Magyarországon, a gazdaság a képességei alatt teljesít”.

**4. táblázat: A makrogazdasági mutatók alakulása 2010-2011 között**

|                                     | <b>2010</b> | <b>2011</b> |
|-------------------------------------|-------------|-------------|
| <b>GDP növekedés (%)</b>            | 1,26        | 1,7         |
| <b>GNI növekedés (%)</b>            | 0,82        | n/a         |
| <b>Inflációs ráta (%)</b>           | 4,9         | 3,9         |
| <b>Állóeszköz állomány (Mrd Ft)</b> | 202739      | 203174      |
| <b>Beruházási ráta (%)</b>          | 18          | 17          |
| <b>Államadósság arány (%)</b>       | 81,4        | 80,6        |
| <b>Fizetési mérleg hiány</b>        | 1,1         | 1,4         |
| <b>Munkanélküliség (%)</b>          | 11,2        | 10,9        |
| <b>Export (millió euró)</b>         | 71990       | 79909       |
| <b>Import (millió euró)</b>         | 66470       | 73028       |
| <b>Hosszú távú kamatszint (%)</b>   | 7,28        | 7,64        |

Forrás: Global Competitiveness Report 2010-2011, KSH Statdat 2010-2011, saját szerkesztés

A közgazdászok véleményeit sorra véve a makrogazdaság tekintetében elmondható, hogy a gazdasági növekedés hiányában nem lehet jelentős versenyképességi és stabilizációs eredményeket elérni. A kormányra kerülést követően egy óvatos (3-4%-os) és egy kívánatos (4-6%-os) gazdasági teljesítmény növekedést határoztak meg. Ezzel szemben 2012-ben ott tartunk, hogy az Ecostat adatai szerint -0,3%-os visszaeséssel kell számolni. A leginkább pesszimista nézetek ennél sokkal kedvezőtlenebb, akár -1,8%-os visszaesést prognosztizálnak. A gazdaságban a leggyengébb láncszem a beruházási ráta alakulása, amely a korábbi évhez képest több mint 5%-os csökkenést produkált és jelenleg 16%-on áll. Az egykulcsos adó sem növelte a fogyasztást, hanem a kedvezményezettek takarékosági rátáját emelte meg. A minimálbérek megemlése sem növelte a fogyasztást az adójóváírás kivezetési miatt. Az export, amely a gazdaság egyetlen mozgatórugója, szintén megbicsaklás jellemezte. Palócz

(2012) azt írja, hogy az exportteljesítmény bizonytalanabbá válása a magyar kilátásokat veszélyezteti. A recesszió pedig egyértelműen látható, a stagnáló fogyasztás, a zuhanó beruházási ráta, a csökkenő exportdinamika is ezt igazolja. Az államadósság rátájának csökkenése nem számottevő, a munkanélküliségi ráta szintjének stagnálása megfigyelhető, a háztartások fogyasztása pedig negatív tendenciájú.

Ennek alapján a gazdasági teljesítmény kategóriái jelentős növekedésre nem voltak képesek. Az ország exporttevékenységéből származóan pedig a gazdasági növekedés mértéke a stagnálás kategóriájába sorolható vált.

### 3. Eredmények, következtetések

Bajnai (2012) nyomán egyet kell értenünk azzal, hogy az 1990-es rendszerváltás idején a magyar társadalom szinte egészében egyetértés volt 4 alapvető terület megvalósításával kapcsolatban.

1. Demokráciát szerettünk volna (azt hogy az állam helyett a polgárok érdekei legyenek előtérbe helyezve, hogy négyévente lehetőség nyíljon a rossz politikai döntések módosítására, az új politikai pártok támogatására).
2. "Kapitalizmust" szerettünk volna (nem pontosan ezt a ronda szót, inkább piacgazdaságot és a szocializmus piaci szerkezetétől való elszakadást).
3. Szolidaritást, összetartó egyensúlyi társadalmat.
4. Nyugat felé húzást (mert a történelem során akárhányszor a kelet irányába köteleződünk el, mindig rosszul jártunk).

Ma sajnos ott tartunk, hogy a felsorolt alapvető dolgok egyikét sem tudhatjuk a magunkénak. A demokrácia a határainak a szélét karcolja és inkább hasonlít egy felső politikai elit által irányított vezetéshez, mintsem demokráciához. A kapitalizmus részben megvalósult, de soha nem tudott az ország teljesen azonosulni vele, nem tartoztunk azok közé, akik a piacgazdaságra való áttéréssel drasztikus növekedést tudtunk volna elérni és a mai napig nem tudjuk rendes körülmények között élvezni a kapitalista rendszer sajátosságait. A Nyugat felé húzás pedig az EU-ba való belépéssel elindult, azonban jelenleg ott tartunk, hogy mindennel szembe megy a jelenlegi kormány. Nem véletlen hogy az IMF és az EU olyan iránymutatást szeretne adni Magyarországnak, amely egy kicsit a többi országhoz hasonló gazdaságot, gazdaságpolitikát eredményezne.<sup>93</sup> Két tényező van, ami meggátolja a felsorolt irányvonalak pozitív érvényesülését. Az egyik a társadalmi alap, amely a szolidaritás kihalásával egyre mélyebb szintre süllyed. (Pl. amikor a rendszerváltás hozadékaként közel 1 millió ember elvesztette az állását, akkor nem a munka világába vezették vissza őket, hanem a segélyek és a munkanélküli támogatások világába. Ez ma éppen ugyanígy van. A politika nem munkahelyet teremt, hanem szociális támogatást nyújt és egy közmunkaprogramnak nevezett lehetőséget, amely nagyon távol van attól, hogy bérből és fizetésből bárki is megélhessen.) A másik, hogy a politikai önérték előtérbe helyeződött. Ezzel szembemelve a demokrácia elvével, miszerint az emberek álljanak az állam érdekei felett. Az jellemezte a magyar politikai elitet, hogy törésvonalak létrehozásával a társadalom szolidaritási érzetét mesterséges konfliktusok generálásával teljesen leépítette és azt hangsúlyozta, hogy a kizárólagos többség mellett kell állást foglalni. A törésvonalak a következők voltak:

- a) nemzeti kérdés (befogadó nemzettudat, amely nem arra épül, hogy az magyar, aki kokárdába megy el szavazni);
- b) haladás és reformok (reformokkal szembefordult gazdaságpolitika nem vezet a magyar gazdaság fejlődéséhez pl. nem volt olyan rossz az a vizit díj);

<sup>93</sup> A vitorlásnak soha nem szabad teljesen szembe menni a széllel, inkább kisebb kitérésekkel, oldalazva haladni és úgy elérni a célt. (Bajnai, 2012)

- c) szolidaritás<sup>94</sup> (új adórendszer nem a kisembereket védi, hanem a nagyobb jövedelműeket teszi kedvező anyagi helyzetbe, a rokkantnyugdíjasokra kivetett intézkedéscsomag is a szolidaritás hiányában szenved, hátrányokkal küszködő felsőoktatás (nincs tandíj, csak a képzés költségét kell megfizetni), a nem létező középosztályból is csak a felső rétegek kapnak nagyobb támogatásokat, a szociális juttatások rendszere sokszor igazságtalan);
- d) Európa kérdése (a 2/3-os többség nem hatékony kihasználása és az EU-val való folyamatos szembeállítás vezethet oda, hogy Magyarország a perem országokhoz fog tartozni).

A Bajnai-kormány intézkedéscsomagjai sem voltak könnyűek a társadalom számára, legyen szó a 13. havi fizetések megvonásáról, vagy a nyugdíjak megnyirbálásáról, vagy a korhatár felemeléséről. De Magyarországnak akkor volt jövőképe, ma sajnos ez már nincs, köszönhetően a korábban felsorolt dolgoknak. A jövőt előre vetíteni igen nehéz lévén, hogy a beruházások aránya Magyarországon a GDP 16%-át teszi ki, nálunk a legalacsonyabb a foglalkoztatási arány a fiatalkorúak körében és a lakosság egy része a jobb élet reményében inkább kivándorol. A vállalati hitelarány mértéke sem a legkedvezőbb, mivel a válság előtt arány 80%-át teszi napjainkban.

A volt miniszterelnök véleménye szerint az országnak a komparatív előnyeit két csoportba lehet sorolni. Az egyik, a meglévők, mint pl. humán tőke, vonzó logisztikai célpont, a kiépített autópálya hálózat miatt (+ nemzetközi folyosók), mezőgazdaság (amely jelenleg nem a legjobb helyzetben van, viszont előnyök kovácsolhatók lennének belőle). A másik az újonnan létesültek, a gépjárműipar, gyógyszergyártás, elektronika (győri ipari park). Ehhez olyan gazdaságpolitikát kellene kapcsolni, amely a külföldi tőkét behozza, itt tartja, munkahelyeket teremt és a kis- és középvállalkozásokat bevonva alkalmazza a magasan képzett humán tőkét. Ennek eredménye a magas hozzáadott érték lenne, amely elindítaná az országot egy növekedési pályán. Az alacsony képzettség miatt kialakult munkanélküliség, ha már megvan, akkor az agrár, a turisztikai, és az építőiparba bevonva, betanított munkával lehetne csökkenteni. Itt kapcsolható be a szolidaritás, mert ezeknek az embereknek inkább munkájuk legyen, mint segélyből éljenek. A fizetés pedig nem a jelenlegi közmunkaprogram bérszínvonala legyen, hanem hasonló, mint amit a 2009-es évben a Bajnai kormány előírányzott.

Mindezek alapján a következő intézkedéscsomag kialakítását javasolnám, az ország makrogazdasági egyensúlyának helyreállítása érdekében.

### **Szolidaritás és hitelesség:**

- A miniszterek és parlamenti képviselők esetében „bérplafon” meghatározása, amely nem lehet magasabb, mint a minimálbér 10-szeresen.
- Az e területen dolgozók minden nemű állami juttatásainak, kedvezményeinek, kiváltságainak és támogatásainak teljes megvonása. A cafetéria rendszer e vonatkozásban történő megszüntetése.
- A minisztériumok esetében a bérplafon szűkítése, a kampánypénzek minimalizálása. Indítvány arra vonatkozóan, hogy ha a minisztériumok túllépik az előírányzott költségvetéseiket, akkor törvényi szabályozás keretein belül büntetés kiszabása legyen megállapítható.
- Az adómegszegés és adócsalás melegágyaként működő külföldi és kisebbségi piacok teljes felszámolása vagy 24 órás ellenőrzése.

<sup>94</sup> A demokrácia sok sebből vérzik, amely a választójogi törvénnyel érte el a tetőpontját. (Bajnai, 2012)

- Önfenntartó börtönök kialakítása, ne az adófizetők pénzéből kelljen magasan az elérhető körülmények fölött eltartani a szabadság vesztésüket töltők minden napjait.
- Bűncselekmények ítéletére vonatkozóan, egyértelmű esetekben azonnali döntéshozatal.
- Súlyos, többszörösen visszaeső és különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények esetén a halálbüntetés vagy a „Dolgozz Magyarorszáért”<sup>95</sup> programhoz kapcsolódó szabadságvesztés megítélése.
- Adócsalás és hűtlen kezelés esetét teljes vagyron elkobzása, ingóság és ingatlan lefoglalása, valamint a családtagokon történő vagyronbehajtás megvalósítása. (Igazán kiugró esetekben a „Dolgozz Magyarorszáért” programban történő foglalkoztatás büntetésének kiszabása.)
- Végkielégítések mértékének szabályozása.
- Fejlesztési projektek (állami vagy Európai Unió) esetében teljesen független értékítélő és felülvizsgáló cég általi döntéshozatal és koordináció.

#### **Munkahelyteremtés:**

- Komparatív előnyökkel rendelkező ágazatok támogatása (tejipar, cukoripar, gyógyszergyártás, húsipar, mezőgazdaság) állami beavatkozással „államosítással” munkahelyek teremtése.
- A piacok folyamatos ellenőrzésével az adóbevételek növelése mellett új munkahelyeket is lehetne teremteni.

#### **Jövedelempolitika:**

- A minimálbér mértékének a kétszeresére emelése, amelyhez a nyugdíjak is igazodnak.
- Az állami és a versenyszférában is bérplafon megállapítása, amely a minimálbér mértékének 10-szeresét nem haladhatja meg.
- A munkanélküli segély folyósításának korlátozása maximum 4 hónapban történő megállapítása, amely alatt az államosítás kapcsán történő munkahelyteremtéssel munkát lehetne találni. A segély mértékének megállapítása során a megélhetőség szempontjának figyelembe vételét kellene hangsúlyozni és kezdő értéknek a minimálbér 80%-át meghatározni, amely a 4 hónap alatt folyamatosan csökkenő tendencia mellett kerülhetne folyósításra.

#### **Adópolitika:**

- Az ÁFA bevételek megnövelése 2 Áfa kulcs meghatározásával (5, 15%, amely a szükséges termékeket alacsonyabb áfával terheli, a többi terméket pedig egyel, magasabb kulccsal sújtja). A luxuscikkek esetében pedig magas luxus áfa bevezetése lenne releváns (cigaretta, alkohol).
- A SZJA adóterhének két kulcsossá (16, 27%-os kulcsokkal) alakítása megteremthetné a jövedelem alapján történő társadalmi differenciálódást, amely a középosztály megjelenésével kecsegtetne.
- A különadók és a kreatív adók hasznosságának, igazságosságának és méltányosságának felülvizsgálatát követően szelektálni lehetne, hogy melyek azok, amelyek tényleges állami bevét elnövekedést produkálnának és nem csak egyszeri vagy rövid távú bevételként értelmezhetők.

<sup>95</sup> Ebben a programban Magyarország infrastrukturális fejlesztését lehetne megvalósítani azzal, hogy a bíróságon elítéltek tényleg Közmunkaprogram segítségével, szabadságvesztés mellett járul hozzá az ország gazdasági fejlesztéséhez.

### **Szociálpolitika:**

- Szociális ellátások odaítélésének felülvizsgálata, végletek elkerülése. A támogatások igényelhetőségének egy főre jutó minimum jövedelem melletti meghatározása.
- Segélyek, indokolt esetben, rendkívül hátrányos helyzetben lévőknek kerüljenek kiutalásra. Ezzel megelőzhető lehetne a gyermekvállalás anyagi okok miatti előterbe helyezése.

### **Oktatáspolitikai:**

- A tankötelezettség megemlése, nem feltétlenül korhatár, hanem inkább szakmai irányultsághoz kapcsolódóan (érettségi vagy szakmai végzettség).
- Egyetemeken esetében a hiányszakmák felülvizsgálatát követően a felvételi helyek szabályozását kellene prioritásként megjelölni. A tandíjakat, illetve az oktatási költségek teljes eltörlésére lenne szükség, főleg, hogy a magyar fiatalság legnagyobb komparatív előnye a humán tőke.
- Meg kellene alapítani a fiatalok elhelyezkedését segítő pályaaorientációs hivatalt, amely a szakmai végzettséget követően az állami támogatással létesített munkahelyekre illesztené be a pályakezdeket (megélhetőséget biztosító jövedelem és szakmai előremenetel biztosítása mellett).

### **Irodalomjegyzék**

1. Bajnai Gordon (2012): Petőfi Asztaltársaság rendezvény keretében megszervezett előadás, Jókai Mór Művelődési Központ, Pápa
2. Eurostat (2008): Economy and Finance adatbázis, (letöltés dátuma: 2011.02.22)  
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?\\_pageid=0,1136173,0\\_45570698&\\_dad=portal](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136173,0_45570698&_dad=portal)
3. Eurostat (2004): European Economy Special Report, No. 2., (letöltés dátuma: 2011.02.19.)  
[http://ec.europa.eu/economy\\_finance/publications/publication7786\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication7786_en.pdf)
4. Füsi Piroska (2012): A kormány adópolitikáját bírálják vezető közgazdászok, Népszava online, internetes cikk, 2012.10.22. (letöltés dátuma: 2012.10.23.)  
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=550946>
5. Gazdag László (2009): Magyarország úttévesztése – a rendszerváltás gazdaságpolitikája, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó Kft., Budapest
6. Kondrát Zsolt (2012): MKB: Matolcsy csomagjának csak a fele valósul meg, Világgazdaság online, 2012.10.16. (letöltés dátuma: 2012.10.23.)
7. Kornai János (1993): Kiigazítás recesszió nélkül, Közgazdasági Szemle, XLIII. Évf. július-augusztus, 585-613. pp.
8. Központi Statisztikai Hivatal (2010): Magyarország 1989-2009, a változások tükrében, KSH, Budapest
9. Központi Statisztikai Hivatal (2009): Magyarország nemzeti számlái 1995-2007, KSH, Budapest, letöltés dátuma: 2012.02.17.  
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9507.pdf>
10. Központi Statisztikai Hivatal (2011): Magyarország nemzeti számlái 2008-2010, KSH, Budapest, letöltés dátuma: 2012.02.17.  
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz0810.pdf>
11. Liget István – Ligeti Zsombor (2009): Ország regatta, Arisztotelész Kiadó, Budapest
12. Mosolygó Zsuzsa (2008): „Eredendő bűnök” – Magyarország és a pénzügyi válság, internetes publikáció, letöltés dátuma: 2012.05.14.  
<http://akk.hu/kepek/upload/2009/eredendo%20bunok.pdf>

13. Nagy Pongrác (2004): Mindenkinék: A rendszerváltás gazdaságpolitikája, Akadémia Kiadó, Budapest
14. Nagy Pongrác (1999): Gazdaságpolitika, Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron
15. Nyers József (2010): Két válság között – Magyarország wargabetűje 1990-2010, ECOSTAT, Budapest
16. Palócz Éva (2008): Makrogazdasági folyamatok és fiskális politika Magyarországon nemzetközi összehasonlításban, internetes publikáció, letöltés dátuma: 2012.05.15.  
[http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-813/publikaciok/tpubl\\_a\\_813.pdf](http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-813/publikaciok/tpubl_a_813.pdf)